

Віктор Андрущенко

ЦИВІЛІЗАЦІЙНА ЦІННІСТЬ МИРУ В ОСВІТНЬОМУ КОНТЕКСТІ

Анотація. Проаналізовано проблему співвідношення війни і миру, яка є одвічною в історії, темою численних філософських, історичних, соціологічних та культурологічних досліджень. Автор підкреслює, що у її розумінні важливою є альтернатива Канта – Гегеля. Перший із них закликає до «вічного миру», другий – відстоює значення війни, яка, за його переконанням, забезпечує людство від стагнації, загнивання, розпаду. Важливою є також інтерпретація цієї проблеми з позицій так званих «справедливих» і «несправедливих» війн: перші з них обумовлені захистом від агресора; другі – прагненням завоювати нові землі, країни та народи. Існують й інші підходи. Між тим, яку б інтерпретацію ми не обирали, фактом залишається те, що «війни» є постійним супутником цивілізації. У той же час «мир» переважно існує як мрія, досягнення якої в цивілізаційному вимірі постійно віддаляється. Особливу увагу автор приділяє аналізу сучасних війн, зокрема «гібридних», розглядає роль освіти, науки і культури в їх подоланні, акцентує на інформаційному протистоянні як складової сучасних війн. У статті окреслено засоби агресії, методи та ресурси, які застосовують під час «гібридних» війн. Звернено увагу на проблему збереження миру, важливу роль у чому має відіграти система освіти, яка має сформулювати у суб'єктів навчання людиноцентричний світогляд та неконфліктну свідомість, що зрештою дозволить реалізувати принцип миру у політичній, державній, професійній діяльності.

Ключові слова: людство, цивілізація, війна, мир, збереження миру, освіта, наука, культура.

Вступ. Війна – це одвічне зло історії. Вона вбиває, руйнує все, що створено людиною. У війнах гинуть люди. Під час війн трансформується усталений спосіб життя. Війна (за знаменитою Британською настільною енциклопедією) – «стан конфлікту, як правило, збройного, між двома і більше об'єктами; характеризується надмірною жорстокістю з боку великих груп, об'єднаних в організацію і навчених для цієї мети індивідуумів. Деякі війни ведуться всередині держави між конкуруючими політичними фракціями (громадянські війни); інші ведуться проти зовнішнього ворога. Війни проголошувались в ім'я релігії, самооборони, за ресурси та території, і далекоплинних політичних цілей за лідерство країни-агресора»¹.

На думку О. Сенченко, війна не що інше, як розширене протиборство, під час якого внаслідок перемоги однієї сторони відбувається перерозподіл ролей його учасників. Причому ролі можуть мінятися як усередині окремої країни (у разі громадянської війни), так і на міжнародній арені. Прагнення до війни є, по суті, бажанням володарювати після неї. Тому мета армії

¹ Britannica. Настольная энциклопедия. В 2 т. – Т.1. – Москва: АСТ, 2006. – С.377.

кожної з протиборчих сторін – виробити і вибрати стратегію власної перемоги. Стратегія, що перемогла, на певний час стає програмою глобального співтовариства².

Війна як форма боротьби держав за домінування на планеті або у регіоні та засобу досягнення влади у конкретній країні завжди базується на різноманітних насильницьких методах та призводить до людських втрат. Як зауважує О. Панфілов, війна – це протиборство держав, коаліцій держав, а також політичних сил усередині них. Це протиборство завжди ведеться заради політичних цілей, пов'язаних з продовженням політики насильницьким шляхом. У ході протиборства сторони використовують різноманітні засоби насильства. Сутність будь-якої війни виявляється у трьох ознаках: політичних цілях, засобах насильства, формах і способах протиборства³.

Узагальнюючи науковий доробок М. Требіна та В. Сліпченка, можна виокремити шість поколінь війн: перше покоління – війни античних часів, аграрних та кочових суспільств; друге – війни епохи мануфактурного виробництва; третє – війни ранніх індустріальних суспільств; четверте – війни розвинених індустріальних суспільств; п'яте – локальні конфлікти і «холодна війна» ядерної епохи; шосте – неконтактні дистанційні війни із застосуванням інформаційної зброї.

На думку фахівців, важливою складовою сучасних війн є інформаційне протистояння. Як справедливо зазначає М. Требін, через свою специфічність інформаційне протиборство є невід'ємною складовою сучасних війн. Його особливістю є те, що воно ведеться постійно, перехід від латентної до відкритої фази інформаційного протиборства здійснюється дуже швидко у зв'язку з величезним арсеналом сил і засобів «подвійного призначення», що наявні в інфосфері тієї або іншої держави і які можуть ними використовуватися для досягнення поставлених цілей. Масштаби інформаційного протиборства настільки грандіозні, що підготовка до нього не може бути спонтанною. Вона повинна мати плановий, систематичний характер, заснований на глибокому знанні законів і закономірностей інформаційного протиборства, принципів його організації⁴.

Напевно, руйнівні наслідки війни проявляються не тільки у людських жертвах, економічних та територіальних втратах, а й в деформаціях

² Сенченко О. Новітні війни з використанням інформаційно-психологічної зброї. *Вісник Книжкової палати*. – 2014. – № 8. – С. 34 – 35.

³ Панфілов О. Ю. *Збереження гомеостазису суспільства в умовах системних трансформацій: силовий аспект: Монографія*. Харків: Майдан, 2007. – С.257.

⁴ Требін М. П. *Сучасний світ і його війни*. *Вісник Національного університету Юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. – Х.: Право, 2016. – № 2 (29). – С. 11.

свідомості окремих громадян та цілих народів, що особливо проявляється в інформаційних війнах XXI ст.

Визначаючи сутнісні характеристики війни, науковці виокремлюють так звані «справедливі» та «несправедливі» війни. В цьому контексті В. Лісіцин стверджує, що згідно з принципом *jus ad bellum* справедливою війною вважається збройне протистояння, що зумовлене відповідними причинами. Аналізуючи історичний досвід, можна зробити висновок, що у багатьох випадках сторони, що ворогують, посилалися не на справжні, а на уявні справедливі причини для війни. Зазвичай вважається, що захист своєї землі є справедливою справою⁵.

Найвний поділ війн є достатньо умовним, оскільки розуміння справедливості у сторін конфлікту може мати різне історичне та фактологічне підґрунтя, учасники конфлікту можуть своєрідно інтерпретувати різноманітні події та їх наслідки.

Війна затримує загальний соціально-економічний розвиток, зменшуючи ресурси, що могли б покращити умови життя людей. Справедливість вимагає, щоб матеріальні тягарі війни були розподілені пропорційно між усіма верствами суспільства. Однак зазвичай спостерігається інше явище. Основна маса людей біднішає від бойових дій, а деякі групи підприємців значно збільшують свої статки. Соціально-економічну несправедливість війни критикував один із найвідоміших прихильників пацифізму Бертан Рассел. За його словами, протягом наполеонівських війн землевласники Англії безперервно збільшували свої прибутки від передачі земель в оренду, у той час, як маса найманих робітників зазнавала зниження зарплатні і рухалася до все більшого зубожіння⁶.

Враховуючи історичний досвід, необхідно зазначити, що появі війн у різних її формах може сприяти послаблення та розпад імперій. Так, після краху Радянського Союзу виникла низка воєнних локальних конфліктів, основою яких були релігійні, економічні та політичні причини. Посилення воєнних конфліктів на пострадянському просторі також було зумовлене імперськими амбіціями Росії, яка прагнула зберегти свій вплив на республіки колишнього СРСР.

Однією з них є незалежна Україна. Росія не мислить свого існування без України й тому всілякими засобами намагається повернути її у власне лоно. Виявом імперських амбіцій у наші дні стало таке явище, інспіроване

⁵ Лісіцин В. В. *Несправедливість війни*. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Філософія. Філософські перипетії. – 2014. – №1116, вип.50. – С. 32.

⁶ Russell B. *Justice in War-Time*. Chicago, London: The Open Court Pub. 1916. – P.27.

Росією, як гібридна війна. Характерно, що в цій війні застосовуються як воєнні, так і не воєнні сили й засоби. Чільне місце серед них відводиться інформації.

Поняття «гібридна війна» одним із перших у науковий обіг увів Г. Маклуєн. Вчений-політолог у своїх наукових працях детально проаналізував роль інформації в сучасному світі, сформулював важливий висновок про те, що засоби масової комунікації не лише збільшують багатство суспільства, але й є серйозним ресурсом впливу на опонента чи ворога. Г. Маклуєн запропонував світу новаторську тезу: істинно тотальна війна – це війна за допомогою інформації. На основі багаторічних досліджень він довів, що сучасні війни зазвичай ведуться в інформаційному просторі та за допомогою інформаційних видів озброєнь⁷.

За визначенням фахівців, «гібридна війна» – це прагнення однієї держави нав'язати іншій (іншим) свою політичну волю шляхом комплексу заходів політичного, економічного, інформаційного характеру і без оголошення війни відповідно до норм міжнародного права. Гібридна війна не ведеться окремо, вона є паралельним процесом і має на меті психологічний параліч противника. У такому разі виділяють три сфери ведення бою – це фізична, моральна і ментальна. За таких умов інформаційне протиборство набуває нової форми боротьби сторін, у якій використовуються різноманітні, спеціальні засоби задля того, аби якомога сильніше збільшити свій вплив на інформаційний простір та інформаційні ресурси, а також на особовий склад противника, який тепер становить не тільки боєздатні резерви, а все населення країни або країн, що беруть участь у конфлікті на боці противника. Гібридна війна, як і звичайна концепція ведення бойових дій має на меті досягти стратегічних цілей і, зрештою, перемогти⁸.

Узагальнюючи різноманітні теоретичні погляди на характер і практичний перебіг останніх воєнних конфліктів В. Телелим, Д. Музиченко та Ю. Пунда відзначають, що основними ознаками конфлікту, які дають підстави класифікувати його як «гібридну війну», є:

– залучення до протиборства незаконно створених збройних формувань, найманців, представників криміналітету, диверсійно-розвідувальних сил;

– втягування цивільного населення у конфлікт як добровільних чи найнятих за платню «живих щитів»;

⁷ Маклуєн Г. М. *Внешние расширения человека /пер. с англ. В. Николаева; закл. ст. М. Вавилова. – М.; Жуковский: КАНОН – пресс – Ц, Куликово поле, 2003. – С.202.*

⁸ Киричок А. П. *Гібридна війна як стимулюючий чинник зміни парадигми освітньої підготовки фахівців сфери зв'язків із громадськістю. Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. – 2015. – № 4. – С. 123.*

– загроза застосування збройних сил, які розгортаються вздовж державного кордону, у разі застосування однією зі сторін військової сили проти власного «мирного населення»;

– блокування спроб міжнародної спільноти врегулювати конфлікт відповідно до норм міжнародного права;

– потужний інформаційно-психологічний вплив, спрямований на дестабілізацію обстановки всередині конфліктуючої держави, зниження підтримки населенням діючої системи влади, забезпечення підтримки дій інсургентів, створення негативного іміджу влади конфліктуючої держави на міжнародній арені;

– максимально можливе посилення протистояння з конфліктуючою державою в економічній, дипломатичній, інформаційній та інших сферах⁹.

Можна констатувати, що здійснення «гібридної війни» передбачає застосування як відкритих, так і прихованих засобів агресії, при цьому останні є основними. Особлива загроза полягає у її латентному впливі на свідомість та підсвідомість громадян причому як противника, так і власне країни-агресора. Під час проведення «гібридної війни», на громадян країн-учасників цього протистояння здійснюється перманентний інформаційно-психологічний вплив з метою маніпуляції свідомістю широких верств населення й отримання влади над суспільною думкою.

Як слушно зауважує О. Саєнко, головним завданням інформаційно-психологічного впливу є зміна установок особистості. Для цього в ході гібридної війни усе, що сьогодні поширюється російськими засобами масової інформації на території України, особливо у східних областях, є відвертим перекручуванням картини дійсності. Використовуються нові, а точніше, брудні методи та способи ведення цієї війни: підкуп, шантаж, залякування, викрадення людей, захоплення державних об'єктів, органів місцевої влади та об'єктів критичної інфраструктури, організація та проведення терористичних актів. Усе це супроводжується резонансними акціями насильства до непокірних та проявами мародерства. Механізм інформаційно-психологічного впливу ґрунтується на маніпуляції свідомістю мас і внесенням у свідомість цілеспрямованої дезінформації. Механізм духовного насильства над людиною, групою, масою спрямований на спотворення повідомлення про реальність, щоб, незважаючи на їх неправдивість, особа приймала їх як вірогідні й вчиняла б відповідно до цієї деформованої інформації¹⁰.

⁹ Телелим В. М., Музиченко Д. П., Пунда Ю. В. *Планування сил для виконання бойових завдань у «гібридній війні»*. Наука і оборона. – 2014. – № 3. – С. 31.

¹⁰ Саєнко О. Г. *Механізм інформаційно-психологічного впливу в умовах гібридної війни*. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Психологія. 2015. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadpn_2015_1_11.

Гібридна війна за своєю сутністю має нелінійний, некласичний характер. Для її здійснення агресор застосовує низку методів та засобів воєнного, економічного, інформаційного, політичного та духовного характеру.

У цьому контексті доцільно погодитись з думкою А. Дорошевич, яка підкреслює, що було б помилковим зводити гібридну війну тільки до її інформаційної складової, можливостей обробляти гігантські масиви даних, вибудовувати безструктурні суб'єкти. Така війна має свої особливі ознаки, це війна між різними рівнями цивілізаційного розвитку, де використовуються не тільки і не стільки воєнні засоби, а й легальні інструменти управління, демократії, культури, ЗМІ, освіти, що не відокремлює їх від повсякденного життя і робить ефективним засобом маніпулювання. Якщо раніше суб'єкти воєнних дій були цивілізаційно порівнянними, використовували відносно однакові засоби, сьогодні ведеться війна за рахунок розрізнення в цивілізаційному рівні розвитку. Гібридна війна ведеться і проти ворогів, і проти друзів, вона тотальна. Мислення та поведінка перепрограмовуються зовні, що люди самі руйнують свою державу та владу всередині, відбувається саморуйнування. Інформаційні та соціальні технології легко проникають крізь структурні форми будь-якого походження і функціонування (державні кордони, влада), засновані на поєднанні хаосу та впорядкування¹¹.

У наш час, на думку Є. Магди, саме Росія використовує широкий спектр методів гібридної війни: «криве дзеркало» – перекручування та пересмикування фактів та дискурсів; «легітимний вигнанець» – можливість використання особи колишнього Президента Віктора Януковича для тиску та піддання сумнівам легітимності нинішньої влади; «спекуляції на історії» – очевидно неновий інструмент, сутність якого полягає у педалюванні дискусійних моментів українсько-російської історії; «заперечення очевидного» має на меті зберігати обличчя, створювати видимість відсутності агресії; «килимове бомбардування дезінформацією» призводить до зростання панічних настроїв, зневіри, появи численних ліній розколу в українському суспільстві, що врешті має призвести до дестабілізації ситуації всередині країни; «перетягування Заходу» – намагання створити проросійську коаліцію помножуються на активне лобювання інтересів Росії чинними та колишніми європейськими політиками. До цього варто також додати активну інформаційну кампанію, спрямовану на формування позитивного образу Росії в Європі. «Показна миротворчість» так само має на меті створити ілюзію Москви як мирно

¹¹ Панфілов О. Ю. *Збереження гомеостазису суспільства в умовах системних трансформацій: силовий аспект: монографія.* – Харків: Майдан, 2007. – С.25.

налаштованої та непричетної до конфлікту сторони. З іншого боку, має запевнити в наявності інтересів Росії на території України та права їх відстоювати. «Гримаси демократії» використовуються для нагнітання внутрішньополітичного напруження в Україні. Марш «Барсу» та ВВ-шників на Київ – яскравий приклад використання такого методу. «Економічні лещата» мали б підштовхнути Україну до економічного краху. Виснажена та об'єктивно залежна від російських ринків економіка й нині знаходиться на межі, втім спостерігаються і позитивні тенденції. «Фактор газу для Європи» – випробувана стратегія звинувачення України у минулих реальних та майбутніх потенційних проблемах із зимовими поставками газу¹².

Фахівці констатують, що вагомим ресурсом «гібридної» війни, яку здійснює Росія проти України на сучасному етапі, стали соціальні мережі. Так, експерти ще з початку Майдану в Києві помітили, що у соцмережах Росії, а також країн-сусідів (Польщі, Румунії, Угорщини, Австрії) почала з'являтися велика кількість негативних коментарів про Україну. Причому їх аналіз вказував на те, що така акція готувалася заздалегідь, адже під час написання коментарів у Польщі використовували молодіжний сленг, в Австрії – віденський діалект. Польські журналісти з'ясували, що ці коментарі розсилалися з російських IP-адрес. Важливим інструментом інформаційного впливу Росії на Україну є книжкова продукція антиукраїнського змісту, в якій заперечується існування окремої від росіян української нації з власною мовою, культурою та історією, ставиться під сумнів право української нації на самовизначення й утворення національної держави, а незалежність України характеризується як сепаратизм, розпалюються міжнаціональна та релігійна ворожнеча, у свідомості громадян РФ, а також російськомовних громадян України формується образ ворога-українця. Варто зауважити, що такі книги почали з'являтися ще у 2000-х роках, проте масово почали публікуватися цього року.

Одним із вагомих інструментів антиукраїнської пропаганди Росії є кінопродукція – численні серіали та фільми, які донедавна масово транслювалися загальнонаціональними українськими телеканалами. У такій кінопродукції українців показують як негативних персонажів, перекручують історичні факти про Україну, звеличують дії російських військових і силовиків, зокрема під час окупації українських земель тощо.

Окремим інструментом інформаційного впливу Росії є так звані науково-дослідні центри, що мають свої представництва в колишніх радянських республіках і, за прикладом європейських грантових організацій, набули статусу автономних некомерційних організацій («Институт стран СНГ», «Международный институт политической

¹² Магда Є. В. Виклики гібридної війни: інформаційний вимір. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2014. – № 5. – С. 140.

експертизи», «Русский институт», «Институт национальных стратегий», «Кавказский институт демократии» та «Институт евразийских исследований»), спеціально-створені молодіжні «недержавні» організації (Кримський «Прорив», закарпатський Русинський «Прорив», «Євразійський союз молоді» та фонди («Русский мир»)¹³.

Отже, на сьогоднішній день Росія здійснює проти України так звану «гібридну війну», застосовуючи як воєнні, так і не воєнні сили й засоби. Інформаційна зброя задіяна у такій війні, спрямована не тільки проти нашої держави, а й проти низки інших країн, особливо тих, що підтримують Україну у боротьбі з агресором. Водночас Україна, всі держави доброї волі шукають шляхи до миру, створюючи різноманітні площадки для переговорних процесів.

І все ж переважна більшість людей, народів і культур світу віддають перевагу цінності «миру». Найбільш переконливо означену орієнтацію представив німецький філософ Імануїл Кант. У трактаті «До вічного миру» філософ доводить можливість його встановлення та існування у планетарному масштабі, на відміну від скептиків, які стверджують, що людина – це «агресивна тварина», не здатна до мирного існування.

І. Кант доводив, що будь-яка людина і держава врешті-решт є розсудливими, їх лише необхідно поставити у такі практичні взаємини і так організувати побудову відносин, щоб егоїстичні схильності взаємно паралізували одна одну. Тобто він не ставив питання про моральне переродження людей, а прагнув до того, щоб носії немирних намірів були поставлені в таке становище, при якому вони змушені підкоряться примусовим щодо суб'єктивної волі законам, які забезпечують злагоду, тобто можливість взаємного існування. До цієї проблеми він не підходив абстрактно, визнавав існування ворожнечі, породженої відмінностями в соціальних передумовах життя, мовах і релігіях. Під кутом зору загроз миру і злагоді між народами він формулює дві гарантії, що, на його думку, нейтралізують зазначені джерела ворожнечі. Першою із них є зростання культури, поступове зближення людей і спрямування їх спілкування до більшої згоди на принципах, що передбачають не послаблення соціальних, економічних і культурних сил, які є у них, а їх рівновагу та активне змагання. Другою гарантією він вважав бажання економічного процвітання, притаманне кожному народові¹⁴.

У наш час відбувається поступове переформатування системи міжнародних відносин, що потребує чіткого забезпечення мирного існування народів, створення правових гарантій недопущення війни.

¹³ Петрик В. Методи гібридної війни Росії проти України. Напрями протидії. *Information Technology and Security*. – 2015. – Vol. 3. – № 1. – С. 34.

¹⁴ Кант И. К вечному миру. Философский проект // И. Кант. Соч. в 8 т. – Т.7. – М., 1994. – С. 33-35.

Конфлікт в Україні показав, що дії держав з позиції сили можуть порушувати правила та норми, що вже існують, ставити під сумнів цінність миру, навіть після гіркового досвіду двох світових воєн.

У цьому контексті актуальними є положення щодо закону про вічний мир, сформульовані І. Кантом. Вони можуть вважатися імперативами становлення миру між народами і державами: жодна держава не повинна насильно втручатися в політичний устрій та управління іншої держави; державні борги не повинні використовуватися для цілей зовнішньої політики; жодна держава під час сутички не повинна вдаватися до таких засобів, які зробили б неможливою взаємну довіру в майбутньому; у відносинах держав між собою не може існувати жодного іншого шляху вийти зі стану постійної війни, ніж зректися подібно окремим людям своєї дикої (беззаконної) свободи¹⁵.

На думку сучасних фахівців, гарантією нового міжнародного порядку, що ґрунтується на прагненні усіх спільнот до мирного співіснування і досягнення спільного блага, повинно стати оновлене міжнародне право. Виходячи з цього, інститут переговорів, посередництва, примирення та арбітражу, що виражає міжнародне право, потребує підтримки з боку усіх сторін міжнародних відносин. Прогрес у цьому напрямі дасть змогу міжнародній спільноті здійснити перехід від простого скупчення держав до структури, у межах якої стає можливим мирне вирішення конфліктів. Звідси міжнародне право повинне унеможливити диктат волі сильнішого у міжнародних відносинах¹⁶. Тобто цінність миру повинні визнавати не лише формально, але й фактично усі суб'єкти міжнародного права, утверджуючи її у своїй зовнішній політиці.

Мир є однією з базових загальнолюдських цінностей, яка потребує постійного захисту задля збереження життя на Землі. Мета миру як загальнолюдської цінності полягає у задоволенні всезагальної потреби безпеки та відсутності загрози життю. Мир вважають найвищою політичною цінністю як умову збереження найвищої цінності людини. Під миром необхідно розуміти мирний час, епоху в історії будь-якої держави, коаліції держав, яка позначена відсутністю відкритих військових конфліктів між народом, який проживає на території що розглядається та іншим народом. Мир базується на невійськовій зовнішній політиці між державами, врахуванні національних інтересів кожної з сторін, а також на договорах або інших документах, що підписуються між сторонами. Нерідко мир

¹⁵ Там само. – С.9-11.

¹⁶ Андрущенко В. Педагогіка миру: актуальність теорії та практики. Вища освіта України. – 2014. – № 2. – С. 9.

переривається війною. Відсутність миру виключає суспільну і особисту безпеку¹⁷.

Проблему цінності миру у свій час розробляв відомий вчений-гуманіст Альберт Швейцер, який репрезентував «етику благоговіння перед життям». Так, у праці «Культура і етика» він доводить необхідність відповідальності і самостійності людини для збереження цивілізації. Відповідно до ідеалу матеріального і духовного буття людини, етика благоговіння перед життям вимагає від людини (при максимальному розвитку всіх її здібностей і в умовах найширшої матеріальної і духовної свободи) боротися за те, щоб залишитися правдивою стосовно самої себе, розвивати в собі співчуття і діяльну співучасть у долях усього життя, що її оточує. Вона має глибоко обмірковувати, продумувати і постійно усвідомлювати всю відповідальність, що накладає на неї життя¹⁸. Дослідник зазначає, що проблемою збереження миру має опікуватися кожна людина, а цінність людського життя є стрижнем існування всіх інших цінностей.

Як відомо, цінність миру особливо гостро відчувається під час війни. Україна не раз упродовж своєї історії ставала об'єктом нападу з боку агресорів, тому пошана до миру, людського життя завжди була в центрі уваги вітчизняних письменників, поетів, вчених, діячів культури та мистецтва.

На думку вчених, для запобігання насильства та збереження миру варто запроваджувати так звану миротворчу освіту у всіх країнах. Цей тип освіти набув поширення у державах Західної Європи після Другої світової війни.

Миротворча освіта – це основні знання, настанови та цінності, що прагнуть трансформувати такі способи мислення, настанови та поведінку людей, що створюють або поглиблюють насильницькі конфлікти¹⁹. Вона спрямована на виховання культури миру – усвідомлення цінності й значущості ненасильницьких практик поведінки на індивідуальному рівні та недопущення війни як засобу врегулювання міжнародних суперечок.

На думку Л.Новарро-Кастро, Дж.Наріо-Галасе, культура миру – це сукупність ціннісних установок, світоглядних орієнтацій, традицій, типів поведінки і способів життя, заснованих на повазі до життя, припиненні насильства, заохоченні ненасильства і практичній відмові від насильства через звернення до освіти, діалогу та співпраці; повазі до суверенітету, територіальної цілісності і незалежності держав; повній повазі та дотриманні всіх прав і основних свобод людини; прихильності до мирного

¹⁷ Швейцер А. *Культура и этика*. – [Електронний ресурс]. – URL: <http://RoyalLib.ru/pdf>

¹⁸ Нікітенко В. О. *Загальнолюдські цінності як геоцінності планетарного масштабу: антропологічні виміри*. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2013. – Вип. 55. – С. 331.

¹⁹ Швейцер А. *Культура и этика*. – [Електронний ресурс]. – URL: <http://RoyalLib.ru/pdf>

врегулювання конфліктів; повазі й заохоченні рівних прав і можливостей жінок та чоловіків; прихильності до принципів свободи, справедливості, толерантності, солідарності, співпраці, культурної різноманітності, діалогу і взаєморозуміння на всіх рівнях суспільства та між народами²⁰.

З метою утвердження культури миру необхідно відмовитись від стереотипів та настанов культури війни, продемонструвати її негативну сутність у всіх її проявах.

Концепції «культури війни» опрацьовані ЮНЕСКО в Декларації про культуру миру та Програмі дій у галузі культури миру. Їхня мета – сприяти глобальному рухові на етапі переходу від культури насилля і війни до культури миру. Заклики до ненасилля у третьому тисячолітті здатні формувати цінності миролюбства, миротворчості, толерантності, неагресивності мислення і поведінки. Це принципово нове розуміння широти амплітуди миротворчості не лише між державними, а й соціокультурними групами країни з максимальним врахуванням соціокультурних і національних особливостей²¹.

Важливе значення у розвитку миролюбства та вихованні культури миру має система освіти, яка повинна формувати у суб'єктів навчання людиноцентричний світогляд. У цьому контексті у справі формування ідеалу миролюбства як ключової домінанти суспільної свідомості нашого національного соціуму головну роль відіграє саме система освіти, особливо її гуманістично-інноваційна реформа, заснована на принципах демократизму та людиноцентричності²².

Освіта є потужним засобом формування неконфліктної свідомості, миролюбного світогляду, що дозволяє у подальшому його носіям реалізовувати принцип миру у політичній, державній, професійній діяльності. Розвиваючи таку логіку, дослідники стверджують, що наукове обґрунтування холістичного підходу до «освіти задля встановлення миру» передбачає вирішення завдань, які по суті презентують три варіанти визначення предмету «освіти для встановлення миру»:

1. Навчання розв'язанню конфліктів сконцентроване на соціально-поведінкових проявах конфліктів. Така освіта зорієнтована на формування умінь вирішення міжособистісних конфліктів техніками переговорів та посередництва, а також на вироблення вмінь налагодження комунікацій шляхом активного слухання, визначення потреб, розділення фактів та емоційних висновків.

²⁰ Navarro-Castro, L., Nario-Galace, J. *Peace Education. A Pathway to a Culture of Peace.* // Quezon City: Center for Peace Education, Miriam College. – 2008. –171 p.

²¹ *Культура мира. Диалог между цивилизациями и культура мира.* ООН. URL: <http://www.un.org/ru/peace/culture/culture.shtml>

²² Скорик А. Я. *Насилля і мас-медійний контент. Культура і сучасність.* – 2014. – №1. – С.10.

2. Навчання демократії базується на розумінні, що з демократизацією суспільства випадки вирішення конфліктних ситуацій за допомогою грубої сили зменшуються. Мета навчання вбачається у формуванні відповідальних громадян, які змушували б державу звітувати перед суспільством щодо відповідності її політики стандартам миру.

3. Навчальний курс прав людини ставить за мету довести, що обізнаність громадян у сфері прав людини стає основою для реалізації такої стратегії, котрій повинно слідувати людство задля того, щоб наблизитися до моделі мирної глобальної спільноти²³.

На жаль, людство в цілому та окремі держави й народи починають усвідомлювати цінність миру лише після чергової війни і великих втрат спричинених нею. Чи може людство повністю відмовитись від війни як засобу досягнення певної мети та вирішення конфліктних ситуацій, є питанням дискусійним? Позаяк мир і війна як глобальні та суспільні феномени знаходяться у діалектичній єдності й обумовлюють існування один одного.

Бібліографія

1. Андрущенко В. Педагогіка миру: актуальність теорії та практики. Вища освіта України. – 2014. – № 2. – С. 5-12.

2. Дорошевич А. С. Гібридна війна в інформаційному суспільстві. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – 2015. – № 2 (25). – С. 21-28.

3. Кант И. К вечному миру. Философский проект // И. Кант. Соч. в 8 т. Т.7. М., 1994. – С. 5 – 56.

4. Киричок А. П. Гібридна війна як стимулюючий чинник зміни парадигми освітньої підготовки фахівців сфери зв'язків із громадськістю. Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. – 2015. – № 4. – С. 123-130.

5. Культура мира. Диалог между цивилизациями и культура мира. ООН. URL: <http://www.un.org/ru/peace/culture/culture.shtml>

6. Лісіцин В. В. Несправедливість війни. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Філософія. Філософські перипетії. – 2014. № 1116, вип. 50. – С. 31-38.

7. Магда Є. В. Виклики гібридної війни: інформаційний вимір. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2014. – № 5. – С. 138-142.

8. Маклюен Г. М. Внешние расширения человека /пер. с англ. В. Николаева; закл. ст. М. Вавилова. М.; Жуковский: КАНОН – пресс – Ц, Куликово поле, 2003. – 464 с.

²³ Подольська Є. А. Освіта задля встановлення миру: методологічний потенціал соціальної науки як основа вирішення проблем глобальної інтеграції. *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства*. – 2014. – Вип. 20. – С. 298.

9. Нікітенко В. О. Загальнолюдські цінності як геоцінності планетарного масштабу: антропологічні виміри. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2013. – Вип. 55. – С. 131-138.
10. Панфілов О. Ю. Збереження гомеостазису суспільства в умовах системних трансформацій: силовий аспект: Монографія. – Харків: Майдан, 2007. – 360 с.
11. Петрик В. Методи гібридної війни Росії проти України. Напрями протидії. Information Technology and Security. – 2015. – Vol. 3. – № 1. – С. 30-37.
12. Подольська Є. А. Освіта задля встановлення миру: методологічний потенціал соціальної науки як основа вирішення проблем глобальної інтеграції. Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. – 2014. – Вип. 20. – С. 295-299.
13. Саєнко О. Г. Механізм інформаційно-психологічного впливу в умовах гібридної війни. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Психологія. – 2015. – Вип.1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadrpn_2015_1_11.
14. Сенченко О. Новітні війни з використанням інформаційно-психологічної зброї. Вісник Книжкової палати. – 2014. – № 8. – С. 34-39.
15. Скорик А. Я. Насилля і мас-медійний контент. Культура і сучасність. – 2014. – № 1. – С. 61-67.
16. Слипченко В. Бесконтактные войны. Москва: Гран-Пресс, 2001. – 158 с.
17. Телелим В. М., Музиченко Д. П., Пунда Ю. В. Планування сил для виконання бойових завдань у «гібридній війні». Наука і оборона. – 2014. – № 3. – С. 30-35.
18. Требин М. П. Войны XXI века. Москва: АСТ; Минск: Харвест, 2005. – 602 с.
19. Требин М. П. Сучасний світ і його війни. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. Х.: Право, 2016. – № 2 (29). – С. 5-27
20. Швейцер А. Культура и этика. – [Електронний ресурс]. – URL: <http://RoyalLib.ru/pdf>
21. Britannica. Настольная энциклопедия. В 2 томах. – Т.1. – Москва: АСТ, 2006.
22. Navarro-Castro, L., Nario-Galace, J. Peace Education. A Pathway to a Culture of Peace. // Quezon City: Center for Peace Education, Miriam College. – 2008. – 171 p.
23. Russell B. Justice in War-Time. Chicago, London: The Open Court Pub. Co., 1916. – 243 p.

Viktor Andrushchenko

THE CIVILIZATION VALUE OF PEACE IN AN EDUCATIONAL CONTEXT

Summary. *The article deals with the problem of the relationship between war and peace, which is eternal in history, the theme of numerous philosophical, historical, sociological and cultural studies. The author emphasizes that an alternative to Kant - Hegel is important in its understanding. The first of them calls for "eternal peace," the second advocates the significance of the war, which, in his conviction, ensures mankind from stagnation and decay. It is also important to interpret this problem*

from the standpoint of so-called "just" and "unfair" wars: the first of them is due to protection from the aggressor; the second is due to the desire to conquer new lands, countries and peoples. There are other approaches. Meanwhile, whatever interpretation we choose, the fact remains that the "war" is a constant companion of civilization. At the same time, the "peace" predominantly exists as a dream, whose achievement in a civilization dimension is constantly being removed. The author pays special attention to the analysis of modern wars, in particular "hybrid", examines the role of education, science and culture in their struggle.

Key words: *humanity, civilization, war, peace, preservation of peace, education, science, culture.*

Wiktor Andruszczenko

WARTOŚĆ CYWILIZACYJNA POKOJU W KONTEKŚCIE EDUKACYJNYM

Streszczenie. *Artykuł zawiera analizę odwiecznego w historii problemu relacji między wojną i pokojem, który jest tematem licznych studiów filozoficznych, historycznych, socjologicznych i kulturowych. Autor podkreśla, iż w tym ujęciu ważna jest alternatywa Kanta – Hegla. Pierwszy z nich wzywa do «wiecznego pokoju», drugi zaś opowiada się za znaczeniem wojny, która według jego zdania chroni ludzkość przed stagnacją, zepsuciem, upadkiem. Ważne jest również, aby zinterpretować ten problem z punktu widzenia tak zwanych «sprawiedliwych» i «niesprawiedliwych» wojen: pierwsza z nich wynika z potrzeby ochrony przed agresorem; drugi – z pragnienia zdobycia nowych ziem, krajów i narodów. Istnieją inne podejścia. Tymczasem, niezależnie od tego, jaką interpretację wybieramy, faktem jest, że «wojna» stale towarzyszy cywilizacji. Jednocześnie «pokój» istnieje przede wszystkim w postaci marzenia, którego osiągnięcie w wymiarze cywilizacyjnym ciągle się oddala. Autor zwraca szczególną uwagę na analizę współczesnych wojen, w szczególności «hybrydowych», bada rolę edukacji, nauki i kultury w ich walce.*

Słowa kluczowe: *ludzkość, cywilizacja, wojna, pokój, zachowanie pokoju, edukacja, nauka, kultura.*